

*Канова В. А.,**магістр**Херсонського національного технічного університету**Радецька С. В.,**кандидат педагогічних наук, доцент,**завідувач кафедри теорії та практики галузевого перекладу**Херсонського національного технічного університету*

МОВНО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОМАНУ «МЕХАНІЧНИЙ АПЕЛЬСИН» І СПЕЦИФІКА ВІДТВОРЕННЯ ІДІОСТИЛЮ ЕНТОНІ БЕРДЖЕСА В ПЕРЕКЛАДІ

Анотація. Переклад посідає особливе місце в літературному процесі. Кожен вид літератури послуговується певним видом перекладу. Зокрема, художня література послуговується художнім перекладом. Художній переклад – один із найнаглядніших проявів міжлітературної (й отже, певним чином міжкультурної) взаємодії. Фактично переклад є основною частиною національно-літературного процесу, оскільки є посередником між літературами, без нього неможливо було б говорити про міжлітературний процес у всій його повноті.

Що стосується поняття «стиль» та «ідіостиль», то ми дотримуємося таких визначень. Як механізм функціонування мови, стиль – це різновид літературної мови, що обслуговує яку-небудь сторону громадського життя й має свої специфічні особливості в лексиці та фразеології, у синтаксичних конструкціях, у фонетиці.

Ідіостиль – це сукупність особливостей творчості, яка відрізняє твори автора від творів інших письменників, тобто сукупність зображально-виражальних засобів, манера написання творів, тематика. В індивідуальному стилі письменника виражається авторська позиція щодо вибору певних виражальних засобів, тобто виявляються риси його мовотворчої індивідуальності.

Одним із основних компонентів, що формує ідіостиль Ентоні Берджеса, є використання ним вигаданого сленгу «надсат». Художня мова в романі Ентоні Берджеса «Механічний апельсин» поєднує в собі елементи загальноживаної англійської мови й оказіональні запозичення. В антиутопії «Механічний апельсин» Ентоні Берджес уклав в уста героїв-підлітків вигаданий ним сленг під назвою «надсат».

Але основним компонентом, який виокремлює Ентоні Берджеса з групи інших письменників і який формує загалом його ідіостиль, є його вигадана мова – сленг «надсат», який він використав в антиутопії «Механічний апельсин». Усі ці мовностилістичні особливості ідіостилю Ентоні Берджеса варто враховувати під час перекладу його роману.

Ключові слова: художній переклад, ідіостиль, виражальні засоби, сленг, вигадана мова, загальноживана мова, оказіоналізми.

Постановка проблеми. Сучасне визначення художнього тексту, як правило, містить указівку на значущість особистості його творця. Художній текст розглядається лінгвістами як твір, який є реалізацією концепції автора, картиною світу, що створена його творчою уявою й утілена в тканині художнього тексту

за допомогою спеціально відібраних засобів відповідно до задуму. Саме відтворення цих «спеціально відібраних засобів» виявляється найскладнішим завданням для галузі художнього перекладу, вирішення якого неможливе без розуміння важливості поняття ідіостилю письменника, що й зумовлює актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний вклад у дослідження ідіостилю вносять праці М.М. Бахтіна [1], Б.М. Ейхенбаума [2], В.М. Жирмунського [3], Р.О. Якобсона [4]. Це свідчить про те, що ця тема є однією з найцікавіших і не досить вивчених у всій історії перекладу, на наш погляд, є досить актуальною.

Як визначено в результаті попередньо проведеного теоретичного дослідження, головними складовими елементами ідіостилю Ентоні Берджеса є символічне оформлення тексту, що виконує функцію алюзійності; використання гри слів (каламбурів); використання зниженої лексики та запозичення з реального сленгу; використання вигаданого сленгу «надсат»; запозичення з дитячої мови.

Мета статті полягає в установленні певних особливостей відтворення ідіостилю Ентоні Берджеса на прикладі перекладів роману «Механічний апельсин» українською й російською мовами.

Виклад основного матеріалу. Отже, сам оригінал твору має сувору симетричну структуру, що нагадує музикальний витвір, а саме має сонатну форму, тобто складається з 3 частин, кожна з яких складається із 7 розділів, що в сумі дає число 21 – символ повноліття людини, досягнення зрілості. В останньому розділі Алекс, головний герой, виростає. Дізнавшись, як змінилися його минулі друзі, він вирішив змінити і своє життя, розуміючи, що роки юності пройшли в руйнуванні, а не у створенні чогось постійного. Жорстокість стає для нього атрибутом незрілості. Отже, порівнявши всі три переклади з оригіналом, варто зазначити, що структура тексту повністю збережена тільки російським перекладачем В. Бошняком. Український перекладач О. Буценко частково зберіг структурне оформлення, його переклад має 3 частини, але тільки перша й друга частини мають по сім розділів. Третя ж має лише чотири розділи, і саме в четвертому розділі поєднано 4, 5 і 6 розділи тексту оригіналу. 7-й розділ в українському перекладі взагалі вилучено, але це є результатом того, що перекладач узяв для перекладу американський варіант «Механічного апельсина», у якому, як нами

вже зазначалося, перед видавництвом видалено останній розділ. Що ж стосується Є. Сінельщикова, то в його перекладі структурне оформлення тексту відтворено неповністю. Він зберіг тільки частини, а саме їх у нього 3, як і в оригіналі тексту, і відмовився від розділів, відтворивши все суцільним текстом, тим самим порушивши символічну структуру тексту, що, на наш погляд, є неприпустимим [2, с. 113].

Усі три розділи роману починався з однієї й тієї ж фрази, яка також несе смислове навантаження та по-різному сприймається читачем, адже вона начебто відтворює еволюцію розвитку головного героя – від руйнування до бажання зберегти. Крім цього, ця фраза не один раз звучить із вуст головного героя по всьому тексту роману. А ось і сама фраза: *“What's it going to be then, eh?”* Знову ж таки В. Бошняку та О. Буценку вдалося відчутти й побачити це, а також адекватно відтворити. Вони використовують цю фразу в одній і тій самій формі по всьому тексту: *«– Ну, що же тепер, а?»*, *«– То що ж далі, га?»* відповідно, що не можна сказати про відтворення цієї фрази Є. Сінельщиком, який по-різному відтворює її в тексті. Кожна частина починається зовсім з різних реплік: *«Скучна-а-а! Хочеться вить. Чего бы такого сделать?»*, *«Что же теперь со мной будет? Неужели все?»*, *«– Ну, и что дальше?»*. Отже, ми не можемо говорити про адекватний переклад і про повноцінне відтворення ідіостилю автора Є. Сінельщиком, який зовсім не відтворив структурне оформлення тексту.

Як уже вище згадувалося, використання гри слів є одним із головних складників ідіостилю Ентоні Берджеса. Автор вдало обіграє лексику російської й англійської мов. Це яскраво можна побачити в таких прикладах. Внутрішня структура російської лексеми «одинокий» подається Е. Берджесом як поєднання двох англійських слів *“oddy knocky”* (*“oddy”* – від англійського *“odd”* – дивний, незвичайний, друга частина слова утворена від англійського *“knock”* – стук, удар). В. Бошняк застосував свій метод перекладу лексики «надсат», транслітерувавши російське слово латинкою. Він зберіг графічне оформлення цього слова, поділивши його на дві частини *“odi notshestvo”*, *“odi noki”*. Що ж стосується Є. Сінельщикова, то він узагалі вилучив використання цього слова в тексті, він не переклав не тільки це слово, а вдався до вилучення багатьох речень і навіть цілих абзаців, про що ми зазначали [1, с. 67]. В українському перекладі Олександр Буценко також зберіг графічне оформлення тексту, поділивши слово «самотність» і похідні від нього на дві частини й написавши його через дефіс *«самко-мотности»*, *«самко-мотньо»*, *«самко-мотної життя»*, *«самко-один»*. Тож можемо стверджувати, що О. Буценку та В. Бошняку вдалося відтворити гру слів, яку автор використав у творі, чого не можемо сказати про Є. Сінельщикова.

Інший цікавий приклад – слово *“Staja”*, утворене шляхом з'єднання основ *“State Jail”* – *«державна в'язниця»*. Це є складноскорочене слово, так зване слово-телескоп. Цей оказіоналізм без проблем відтворений перекладачами, а саме: В. Бошняк запропонував скорочення *«гостюрма»*, Є. Сінельщиків вирішив транслітерувати це слово російською мовою та вдався до пояснення в дужках *«Стая (государственная тюрьма)»*. Що ж стосується О. Буценко, то він, так само як і В. Бошняк, вирішив цю проблему за допомогою скорочення словосполучення «державна в'язниця»: *«держв'яз»*. На нашу думку, усі варіанти є доцільними, адже всі вони повністю відтворюють зміст цієї лексеми, але найбільш стилістично забарвлений варіантом, який

відповідає стилю автора, ми вважаємо, є варіант українського перекладача О. Буценко, який не тільки відтворив скорочення, а й створив українське складноскорочене слово-телескоп.

Загалом гру слів або каламбури досить важко перекласти іншою мовою, особливо якщо цей каламбур має певне символічне значення й не завжди навіть читач оригіналу або носій мови оригіналу може зрозуміти цю символіку. Це стосується нашого наступного прикладу, який не вдалося відтворити жодному з перекладачів. Кіно (анг. *“cinema”*) письменник співвідносить із гріховністю, так як саме воно стає знаряддям катування Алекса, а кінозал – місцем екекції. Слово *“sinny”* є передусім каламбуром, який обіграє англійські слова *“cinema”* – «кіно» та *“sin”* – «зпих», з погляду структури слова *“sinny”* – усічена форма вигаданого іменника *“sinnema”*. Усі троє перекладачів, можливо, і зрозуміли цей каламбур, але їм не вдалося його відтворити. На нашу думку, це є досить складним завданням і навіть неможливим, тому перекладачам довелося пожертвувати символікою і грою слів, залишивши вживання цього слова в прямому його значенні – «кінозал». Якщо спробувати на концептуальному рівні підвести деякі підсумки теоретичного характеру, то можна стверджувати, що каламбуруютьвальна функція сленгу «надсат» істотно насамперед тим, що саме вона найбільшою мірою додає стилю письменника ігрову специфіку. Каламбурна гра з лексичними одиницями вигаданого сленгу «надсат» націлює потенційного читача «Механічного апельсина» на сприйняття й пошук всіх тих ігрових структурних особливостей, які закладені в поезиці твору [3, с. 58].

Наступною особливістю, яка характеризує ідіостилю Ентоні Берджес, є вживання ним зниженої лексики та запозичення з реального англійського сленгу. Слово *“rozz”* є скороченням від англійського сленгу *“rozzier”* – «полицейський». В. Бошняк удалося віднайти таке саме сленгове слово й у російській мові, він застосував декілька синонімів – *«мент»* і *«мусор»*. Він, на нашу думку, підібрав найбільш вдалі стилістично-забарвлені лексеми, які також уживаються як сленг у російській мові, тим самим повністю відтворивши стиль мовлення головного персонажу. Є. Сінельщиків запропонував дещо складний для розуміння варіант – *«коппол»*, він поєднав англійське слово *“cop”* з усіченою формою лексеми *“police”*, утворивши складноскорочене слово. На наш погляд, таке навантаження є недоцільним і незрозумілим для читача, цей переклад сленгової одиниці не можна назвати еквівалентним. Що стосується перекладу цього сленгу О. Буценком, то він, розпізнавши в цьому тексті сленг, не досить вдало підібрав еквівалент в українській мові – *«рожа»*, спираючись на співзвучність цих слів. Але йому досить добре вдалося відтворити наступні приклади сленгу, які ми віднайшли у тексті, а саме: *“cancer”* – *«тпруїла»*, *“pretty polly”* – *«бабки»*, адже лексема *“cancer”* уживається як метафорична назва сигарети, яка часто зустрічається в англійському сленгу. О. Буценко повністю відтворив значення цієї лексеми, підібравши емоційно-забарвлене слово в українській мові, чого не вдалося зробити Є. Сінельщику та В. Бошняку. Коментуючи варіант перекладу В. Бошняка, варто зазначити, що, відтворюючи сленг, він застосував підхід, який застосовує для відтворення лексики «надсат», тобто транслітерував слово латинкою – *“tsygarka”*, *“deng”*, що, на наш погляд, є недоцільним, адже в цьому випадку застосовується саме сленг і необхідно віднайти йому еквівалент у мові перекладу. Є. Сінельщиків зовсім не звернув увагу на цей сленг (*«потыхтев некоторое*

время», «деньги»), але він компенсує це й застосовує достатню кількість сленгу в інших місцях у своєму варіанті перекладу.

Лексика «надсат» є одним із основних компонентів, який формує стиль Ентоні Берджеса. Ми не будемо знову зупинятися на способах її відтворення, тому пропонуємо перейти до наступної особливості стилю Е. Берджеса, а саме запозичення з дитячої мови.

Нам удалося віднайти декілька варіантів, які й пропонуємо розглянути. Наприклад, “*Appy polly loggies*” – “*apology*”, означає «вибачте». Зазвичай таке поскладове звучання є притаманним для дитячого мовлення, варто зазначити, що цього роду слова, які звучать із дитячих вуст, виражають невинність, тим самим ця невинність виконує функцію своєрідної буферної зони між «позитивним» читачем і «негативним» героєм [4, с. 159]. Тому це обов’язково варто врахувати під час перекладу запозичень із дитячої мови. Крім цього, графічне оформлення цієї фрази також є досить важливим, адже вона поділена так, що кожна окрема частина слова має подвоєння літер. В. Бошняк пропонує варіант «*Иzzi-винни-ниitte*». На нашу думку, йому не вдалося відтворити саме дитячу вимову, але щодо графічного оформлення цієї фрази, то йому це вдалося, тому що кожна частина слова має в морфемному складі подвоєння літер. Є. Сінельщиков загалом вилучив використання цієї фрази. Що ж стосується О. Буценко, хоча він і відтворив цю фразу, але йому не вдалося зберегти її графічне оформлення – «*ви-ї-бачте*».

Висновки. Підсумовуючи, необхідно зазначити, що, зосередившись на відтворенні головного компонента ідіостилу Ентоні Берджеса в романі «Механічний апельсин», перекладачі В. Бошняк, Є. Сінельщиков та О. Буценко не звернули увагу на інші стилістичні характеристики, а саме символіку оформлення роману, використання каламбурів і запозичення з реальної мови. Саме ці складники найменше відтворені. Що ж стосується запозичень із реального сленгу, то варто сказати, що кожен із перекладачів зміг відтворити ці лексеми, можливо, з деякими втратами, як зазначалося вище, але все ж таки їм вдалося це компенсувати за допомогою інших прийомів.

Література:

1. Бахтин М.М. Эпос и роман : сборник. Санкт-Петербург : Азбука, 2000. 304 с.
2. Эйхенбаум Б.М. О литературе / сост. О.Б. Эйхенбаум, Е.А. Тоддеса ; вступ. ст. М.О. Чудаковой, Е.А. Тоддеса ; комм. Е.А. Тоддеса, М.О. Чудаковой, А.П. Чудакова. Москва, 1987.

3. Жирмунский В.М. Введение в сравнительно-историческое изучение германских языков. Москва : Наука, 1964. 316 с.
4. Якобсон Р.О. Лингвистика и поэтика. Структурализм: «за» и «против» : сборник статей. Москва, 1975.

Kanova V., Radetska S. The language-stylistic features of the novel “Mechanical Orange” and the specificity of Anthony Burges's individual style in translation

Summary. Translation has a special place in the literary process. Each type of literature is served by a specific type of translation. In particular, fiction is translated into fiction. Literary translation is one of the most striking manifestations of inter-literary (and thus intercultural) interaction. In fact, translation is a major part of the national-literary process, since it acts as a mediator between literatures, without which it would not be possible to speak of the inter-literary process in its entirety.

With regard to the concept of “style” and “idiostyle”, we follow the following definitions. As a mechanism of language functioning, style is a kind of literary language that caters to any aspect of public life and which has its own peculiarities in vocabulary and phraseology, in syntactic constructions, in phonetics.

Individual style – is a set of features of creativity that distinguishes the works of the author from the works of other writers, that is, a set of imaginative and expressive means, the manner of writing works, subjects. In the individual style of the writer, the author's position on the choice of certain expressive means, that is, the features of his linguistic personality finds its expression.

One of the main components of Anthony Burges' individual style is the use of the invented slang “nadsat”. The artistic language in Anthony Burges's novel “Mechanical Orange” combines elements of common English with occasional borrowings. In an anti utopia “Mechanical Orange”, Anthony Burgess put a slang called “nadsat” into the mouth of teenage heroes.

But the main component that separates Anthony Burges from the group of other writers and which shapes his individual style as a whole is his fictional language – the slang “nadsat” he used in his utopia “Mechanical Orange”. All these linguistic and stylistic features of Anthony Burges' individual style should be taken into account when translating his novel.

Key words: literary translation, individual style, expressive means, slang, newly created language, standard language, occasional words.